

Semantics and Methodology

Eugeniu Coșeriu¹

Abstract: In this short, but very important text, Eugenio Coseriu underlines the necessity for the representatives of the humanities / cultural sciences to define their specific terms when using them in scientific papers; otherwise, dangerous confusions can happen in the readers' minds. Moreover, Coseriu – in agreement with the medieval remark according to which *verba significant res mediantibus conceptibus* – insists on the fact that scientific (and even philosophical) terms do not designate directly the “things” themselves, but through the medium of concepts. Thus, one can observe that many scholars cannot understand each other in their specific field precisely because they refer to different concepts (as signifieds), although they use the same terms (as signifiers). In this regard, the Romanian linguist gives some clarifying examples, such as *democracy*, *realism* etc.

Keywords: cultural sciences; semantics; methodology; terminology; concepts

¹ Eugeniu Coșeriu (1921-2002), savant de origine română (născut în Basarabia), este unul dintre cei mai importanți lingviști și filosofi ai limbajului din secolul al XX-lea. A activat ca profesor în Uruguay (la Montevideo) și, ulterior, în Germania (la Tübingen), locuri în care a pus bazele unor impresionante centre de cercetare vizând cele mai importante aspecte ale limbajului. Opera sa științifică copleșește prin vastitate, profunzime și diversitatea domeniilor abordate. În plan teoretic, este promotorul unei lingvistici integrale (nota ed., Cr.M.).

Semantică și metodologie¹

Până acum nu a fost evidențiată în mod satisfăcător o insuficiență radicală a științelor spiritului: insuficiența semantică, adică aceea referitoare la problemele semnificatului și ale terminologiei. Este ceea ce a făcut, într-o anumită măsură, nordamericanul Bernard C. Heyl, în cartea sa *New Bearings in Aesthetics and Art Criticism* [Heyl, 1943], dar limitându-se, după cum o indică însuși titlul operei sale, la schimbarea din estetică și din critica artei. Inițiativa sa este, totuși, foarte importantă și ar fi, fără îndoială, oportun să se extindă la toate științele spiritului sau chiar la domeniul paraștiințific sau pseudoștiințific al discuțiilor despre cultură, politică, religie etc.

Nu mai este nicio noutate faptul că până și în viața obișnuită, în conversațiile și discuțiile cotidiene, multe confuzii și neînțelegeri apar din rațiuni semantice, adică din cauză că se atribuie semnificate diferite termenilor folosiți. Dar, dacă aceste erori nu sunt extrem de grave în viața de zi cu zi, ele nu ar trebui să fie deloc admise în științele care caută să comunice întotdeauna o idee bine determinată, o unică idee, și care nu se pot mulțumi cu simpla aproximare. În schimb, „erorile” semantice – adică de non-identitate, de discrepantă între exprimare și comunicare², între gândirea

¹ Acest text a fost publicat inițial astfel: Eugenio Coseriu, *Semántica y metodología (texto inédito)*, Texto dispuesto para la imprenta por Benjamín García-Hernández y Jairo Javier García Sánchez, in Benjamín García-Hernández y Mª Azucena Penas Ibáñez (eds.), *Semántica latina y románica. Unidades de significado conceptual y procedimental*, Peter Lang, Lausanne, 2016, pp. 18-23. În versiunea spaniolă există o notă de subsol pe care o reproducem și aici: „Îi mulțumim lui José Polo pentru încredințarea acestui text inedit și pentru colaborarea sa ulterioară. Le mulțumim lui Johannes Kabatek și lui Reinhard Meisterfeld pentru ajutorul oferit din partea Arhivei Coșeriu din Tübingen; primul ne-a trimis textul scanat, iar al doilea a consultat originalul ori de câte ori au existat dubii în privința lecturii [versiunii scanate]”. Traducerea românească a fost efectuată de Cristina Bleorțu și Cristinel Munteanu. Cel din urmă, în calitatea sa de editor al acestui număr special din „Communicatio”, îi mulțumește profesorului Benjamín García-Hernández pentru bunăvoința cu care a primit propunerea noastră de a prelua spre traducere acest text. Totodată, Cr. Munteanu îi este recunoscător domnului dr. Benjamin Kloss, reprezentantul Editurii Peter Lang, pentru facilitarea obținerii permisiunii (din partea respectivei edituri) de a publica prezenta versiune.

² În manuscrisul spaniol original apare scris, pe prima pagină, într-adevăr, „discrepancia entre expresión y comunicación”. S-ar zice că avem de-a face cu un caz de *lapsus calami*, fiindcă, într-un atare context, n-ar fi exclus ca unii cititori să creadă că ar fi trebuit să fie „discrepancia entre expresión y comprensión” [‘discrepanță între exprimare și înțelegere’], cum găsim, de altfel, și pe pagina a cincea a aceluiași manuscris într-un context similar. În realitate, Eugeniu Coșeriu se exprimă aici în maniera lui Benedetto Croce (cf. Coseriu, 1986, p. 27; vezi și Coșeriu, 1999, p. 25); în acest sens, desigur, „nu există identitate între expresie și comunicare, între expresie și receptare” (nota ed., Cr.M.).

exprimată și gândirea înțeleasă – apar foarte des în științe și, mai ales, în științele spiritului; așa-numitele științe exacte sunt mult mai puțin expuse acestui risc, pentru că termenii pe care îi folosesc au semnificate destul de bine stabilite, prin convenții tradiționale tacite sau explicite. Este mult mai greu să ai de-a face cu erori semantice în fizică, de pildă, și cu atât mai puțin în matematică, unde fiecare termen are un semnificat tradițional, deși nu este definit în fiecare lucrare sau în fiecare raționament în care este utilizat, și deși termenului însuși i se pot da definiții diferite. Astfel, de exemplu, doi fizicieni diferiți vor indica mereu același concept cu un cuvânt precum *forță*, iar doi matematicieni diferiți vor indica întotdeauna aceleași concepte cu termeni precum *linie* sau *punct*, deși pot oferi definiții diferite ale acestor concepte, în timp ce numai cu mare greutate doi esteți diferiți vor da același înțeles unor termeni precum *frumos*, *artă*, iar doi filosofi diferiți, unor termeni precum *spirit*, *realitate*. Mai mult decât atât: deoarece în științele exacte termenii au semnificate tehnice tradiționale bine stabilite, un fizician sau un matematician va defini întotdeauna termenii dacă îi întrebuințează cu semnificate care se abat de la tradiție, în vreme ce reprezentanții științelor spiritului fac acest lucru mult mai rar.

Aceasta deoarece în științele spiritului – ivite nu din observație, experiență și convenție, ci, în mare măsură, direct din speculațiile filosofice individuale – aproape că nu există termeni care să aibă semnificate tehnice tradiționale; de aceea, fiecare autor îi folosește conform concepțiilor sale, după înclinația sa particulară, culturală sau filosofică, iar uneori chiar și după voința proprie. În plus, este adevărat că în științele spiritului definițiile apar adesea cu mare dificultate, iar semnificatul termenilor folosiți devine clar doar pe măsură ce investigația avansează: este o dificultate serioasă care, totuși, ar putea fi eliminată dând măcar definiții provizorii, susceptibile de a fi modificate pe parcurs și în funcție de rezultatele cercetării. În schimb, acest lucru, în general, nu se face. Nu doar atât: se discută întrebuințându-se termenii ca și cum ar indica însăși esența lucrurilor, lucrurile în sine, și nu anumite concepte, imagini psihice ale lucrurilor. Se spune, de pildă, că umanismul *este* una sau alta, iar un alt cercetător răspunde că *nu este* nici una, nici alta, ci altceva, dar se discută mereu de parcă am vorbi despre ce *este* umanismul, de fapt, și nu despre conceptul pe care cercetătorii îl numesc cu termenul de *umanism*.

Insuficiența metodologică este, în aceste cazuri, evidentă, întrucât – așa cum au demonstrat-o pe deplin studiile semantice – un termen, un cuvânt, nu are niciodată un semnificat definit și un unic semnificat decât în limbajele tehnice foarte specializate, unde interlocutorii au întotdeauna în minte o convenție precisă, tacită sau explicită. Mai mult decât atât, termenii – chiar și cei mai curenți, precum *casă*, *mână*, *tată*, *mamă* – nu au, de fapt, semnificate (adică nu indică lucruri obiective

exterioare vorbitorului, ci doar *uzuri*, pe care noi le numim „semnificate”). În realitate, termenii nu se relaționează direct cu obiectele, ci cu conceptele, cu imaginile individuale ale obiectelor. Cuvintele sunt simboluri, dar nu simboluri de obiecte, ci de concepte: dacă eu pronunț cuvântul *casă*, nu indic prin acesta un obiect, ci conceptul meu de «casă»; și nu un concept general, ci pe cel pe care îl am în acest moment în minte. Tocmai de aceea, limbajul este un sistem simbolic convențional, adică în aceeași comunitate lingvistică folosim cu toții cuvintele cu (mai mult sau mai puțin) aceleași „semnificate”, adică orientându-le înspre concepte care sunt (mai mult sau mai puțin) asemănătoare, deși nu identice: înțelegerea reciprocă se bazează pe o convenție tacită care se stabilește automat între membrii aceleiași comunități lingvistice. Convenția nu este, totuși, atotputernică, motiv pentru care există întotdeauna „erori” semantice – adică discrepanțe între exprimare și înțelegere – inclusiv în limbajul comun. Aceste „erori” sunt corectate, în parte, de context și, în parte, rămân ca atare – și ele sunt tocmai cele care explică schimbările semantice din istoria limbilor – dar sunt, în general, minime și foarte rar împiedică înțelegerea reciprocă. Iată de ce definițiile nu sunt aproape niciodată necesare în vorbirea zilnică: ele sunt implicite în convenția tacită care permite vorbirea în sine.

Nu acesta este însă și cazul științelor spiritului, unde, pe de o parte, nu putem admite erorile de înțelegere și, pe de altă parte, termenii nu au o utilizare sau anumite utilizări definite printr-o convenție. Putem, fără îndoială, să apelăm la context, dar ajutorul acestuia se dovedește adesea insuficient. Au un „semnificat” tradițional termenii precum *spirit, realism, conținut, formă, expresie* etc.? Și există un context – dacă nu este vorba de o definiție – care să ne dezvăluie pe deplin „semnificatul” care se dorește a fi dat? Nu credem. Prin urmare, ar fi necesar să-i definim [termenii] înainte de a-i folosi, ceea ce, însă, nu se face. Cei mai mulți dintre autori încep prin a afirma că „*spiritul*, de pildă, este aceasta, și nu aceasta”, de parcă acest cuvânt ar avea un „semnificat” deja stabilit și un singur „semnificat” și ca și cum ar trebui să indice un obiect, nu un concept. De multe ori, trebuie să citești și să analizezi o lucrare întregă pentru a ajunge să cunoști ce înseamnă un cuvânt pentru un autor, adică conceptul pe care dorește să-l indice cu el.

Pentru a elimina această insuficiență metodologică, ar fi întotdeauna necesar să se definească termenii fundamentali – cei care nu pot fi înțeleși imediat și exact din context – adică ar fi necesar să se indice nu „semnificatul” pe care îl au termenii – întrucât ei pot să aibă multe și diferite [semnificate], iar, în cazul pe care l-am văzut, nu au niciunul –, ci acela intenționat, care corespunde conceptelor particulare ale celui care scrie sau vorbește: deoarece fiecare limbă se sprijină pe o convenție, ar fi

necesar să se stabilească, în primul rând, convenția care permite comunicarea a ceea ce se dorește să se zică ori să se scrie. S-ar realiza, în felul acesta, o comunicare mult mai completă și exactă și s-ar elimina confuzii nefericite.

Să examinăm, de pildă, un termen foarte frecvent în discuțiile și polemicile politice: *democrație*. Ce vrea să zică *democrație*? Pentru liberalii absoluți, conceptul pe care acest cuvânt îl definește presupune o libertate foarte largă pentru toți indivizii unei comunități naționale, limitată doar de atentatul direct la viața, la proprietatea sau la libertatea altor membri ai aceleiași comunități. Pentru liberalii relativi, aceasta poate implica o libertate relativă, ce aduce cu sine interzicerea, de exemplu, a anumitor activități politice care sunt considerate dăunătoare, deși nu în mod direct și imediat, pentru comunitate. Pentru comuniști democrația înseamnă „dictatura proletariatului”. Oricum, acest termen este folosit chiar și în conversațiile internaționale fără să fie definit preventiv, ceea ce implică echivocuri și neînțelegeri reciproce și provoacă nesfârșite discuții teoretice despre ce *este* democrația, și nu despre ceea ce indică termenul *democrație*, despre conceptul care *se numește* democrație sau, din punct de vedere etic, despre conceptul pe care acest cuvânt ar trebui să îl indice. Adică: se discută o chestiune illogică, întrucât *democrația* nu este o realitate obiectivă, ci un termen care indică un anumit concept referitor la o anumită realitate obiectivă, în timp ce singura discuție logică ar fi aceea despre *utilizarea* acestui termen sau, din punct de vedere etic, despre motivele pentru care se preferă o realitate obiectivă alteleia, fără să ne preocupe cum se numesc respectivele realități. Există, desigur, și motive lingvistice, etimologice etc. care justifică utilizarea unui termen; dar cum îi putem împiedica pe ceilalți să folosească termenul de *democrație* cu un „semnificat” pe care nu-l dorim și nu-l putem accepta?

Să trecem la un alt domeniu: estetica. Ce înseamnă, de exemplu, termeni precum *formă* sau *conținut*? Există filosofi, precum Croce, care – suprapunând intuiția cu expresia – suprapun ambele concepte și, în consecință, elimină cei doi termeni. Dar această eliminare este valabilă exclusiv în limba lor, în convenția lor particulară, și nu în orice discuție estetică, așa cum și-ar dori ei; și chiar și în propriul lor sistem ar putea foarte bine să fie extinse: de exemplu, indicând cu cuvântul *conținut* experiența de viață premergătoare intuiției și cu cuvântul *formă* expresia artistică sau, de asemenea, cu *conținutul* expresia poetică în totalitatea ei, iar cu *forma* nimic mai mult decât tehnica. Căci *forma* și *conținutul* sunt *cuvinte*, nu concepte și cu atât mai puțin realități obiective. În același domeniu al artei, ce înseamnă, de exemplu, *realism*? Pentru mine, acest termen indică un concept foarte larg și se confundă cu sinceritatea și autenticitatea artistică, întrucât consider că fiecare artist este *realist* pentru că el creează întotdeauna bazându-se pe o intuiție *reală*, plecând de la o

experiență *reală* pe care nu o inventează, ci doar o organizează într-o manieră inedită, deoarece conștiința nu poate crea în afara conținutului său. Pentru alți gânditori – adică în alte limbaje, în alte convenții lingvistice – același termen indică concepte pe care eu le numesc *obiectivism, esențialism, naturalism, verism* etc. Dar, dacă eu spun că Picasso și Kafka sunt realiști, afirmația mea va fi, fără îndoială, de neînțeles dacă nu am definit în prealabil conceptul meu de realism, adică ceea ce eu numesc realism.

Și în filosofie, ce înseamnă același termen? Unii spun că Platon nu poate fi numit *idealist*, pentru că este un filosof strict *realist*. Nu avem nicio dificultate în a accepta această afirmație; doar că o considerăm exclusiv în valoarea ei semantică: trebuie să cădem de acord asupra a ceea ce dorim să numim *idealism* și *realism*, și nu asupra a ceea ce idealismul și realismul *sunt*, întrucât sunt doar cuvinte; trebuie să stabilim convenția lingvistică pe care vrem să ne bazăm. Dacă îi numim *realiști* pe *obiectiviști*, [adică] pe cei care admit o realitate exterioară gândirii, atunci Platon este, fără îndoială, un gânditor *realist*, și putem rezerva termenul de *idealist* pentru filosofii care văd în realitate o creație *subiectivă* a eului, pentru cei care nu admit altă realitate decât ideile individului gânditor, adică pentru așa-ziii *idealiști imanentiști*.

Dar, dacă ne gândim la ce este realitatea pentru Platon, îl putem numi și *idealist*, fiindcă realitatea sa supremă, autentică, este lumea esențelor sau a ideilor. Berkeley poate fi numit și el *realist*, întrucât admite existența unei realități în afara gândirii umane, cea a lui Dumnezeu; dar poate fi numit și *idealist*, pentru că lumea există pentru el doar ca un ansamblu de idei în mintea lui Dumnezeu. Mai mult decât atât: dacă un *realist* este cel care admite orice realitate, și idealiștii imanentiști pot fi numiți *realiști*, întrucât ei admit cel puțin existența reală a eului, a subiectului gânditor. În acest caz, cine va fi *idealist*? Poate doar sofistul care spunea că „nimic nu există etc.”. Dar nici el nu putea nega în mod logic existența eului. Ajungem, deci, la concluzia că, extinzând „semnificatul” termenului *realism*, termenul *idealism* ar ajunge să nu mai poată fi utilizat. Cu toate acestea, termenul se folosește și un atare fapt nu constituie un abuz logic ori lingvistic: este vorba, pur și simplu, de o convenție semantică, ce permite înțelegerea și are avantajele sale didactice.

Cu aceasta nu dorim să reformăm terminologia filosofică sau pe aceea a științelor spiritului: vrem doar să subliniem necesitatea metodologică esențială de a defini termenii care se folosesc; adică de a stabili de fiecare dată o convenție lingvistică, care să permită înțelegerea cât mai exactă. Odată stabilită o convenție, cititorul sau ascultătorul pregătit va putea să nu fie de acord cu definiția noastră, sau va putea să nu fie de acord cu conceptul nostru, dar nu va putea crede că avem același concept

ca el doar pentru că folosim același cuvânt și, traducând în limbajul său, în convenția sa particulară, cuvintele noastre, va înțelege perfect raționamentul nostru, care, altminteri, ar fi de neînțeles și incoerent pentru el. Nu putem, în știință, să ne mulțumim cu convenția tacită a limbajului comun: pentru a evita neînțelegerile, trebuie să stabilim convenții explicite. Ceea ce, desigur, nu are nimic de-a face cu justificabilitatea intrinsecă a termenilor pe care îi folosim, adică cu problema dacă este sau nu corect să folosim un cuvânt cu un anumit semnificat mai degrabă decât cu altul: important este, pentru înțelegerea reciprocă în domeniul științific, de a surprinde cu precizie comunicarea conceptuală, evitând „erorile” semantice. Nu contează că cutare ins numește *artă* ceea ce pentru noi nu este [așa ceva]: raționamentul lui nu va putea să ne înșele, să ne încurce sau să ne lase perplecși, dacă cunoaștem „semnificatele” pe care le atribuie el termenilor pe care îi folosește, dacă cunoaștem *limba* lui și o putem traduce într-a noastră.

(traducere de Cristina Bleorțu și Cristinel Munteanu)

Referințe bibliografice¹

Heyl, B. C. (1943). *New Bearings in Aesthetics and Art Criticism. A Study in Semantics and Evaluation*. New Haven: Yale University Press.

Coseriu, E. (1986). *Introducción a la lingüística*, Segunda edición, revisada por el autor y preparada para la impresión por José Polo. Madrid: Editorial Gredos.

Coseriu, E. (1987). „Palabras, cosas y términos”, in *In Memoriam Inmaculada Corrales. Estudios lingüísticos*. Santa Cruz de Tenerife: Universidad de La Laguna, I, pp. 175-185.

Coseriu, E. (1999). *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, 2nd Ed. Cluj: Editura Echinocțiu.

¹ Aceste referințe bibliografice au fost adăugate de către editor, pentru a completa informațiile din text și, mai ales, din unele note de subsol. Pentru o mai bună înțelegere a concepției coșeriene privitoare la terminologiile științifice, vezi îndeosebi Coseriu, 1987.